

Л. М. Шумейко

СИНЕРГЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Сфера вітчизняної мистецької освіти тривалий час знаходиться у стані біфуркації, оскільки формується в умовах каскаду реформ, геополітичних та культурних викликів сьогодення. На основі дослідження синергетики як міждисциплінарної науки, що вивчає принципи виникнення, самоорганізації, підтримки стійкості та розпаду систем (структур) різної природи, нами сформульовано сутнісні характеристики та прояв головних принципів синергетичного знання в системі мистецької освіти. Через виокремлені синергетичні принципи осмислюється сучасний розвиток мистецької освіти не лише як відкритої багаторівневої системи, а передусім як складової культури. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні методу термінологічного аналізу для визначення таких понять, як: «синергетика», «принципи синергетики», «біфуркація», «гомеостатичність», «атрактор», що дало змогу сформулювати та комплексно висвітлити дію основних синергетичних принципів в мистецькій освіті. Використання аналітичного методу сприяло виявленню концептуальних засад подальших перспектив імплементації принципів синергетики в мистецько-освітньому просторі в контексті культурологічного знання.

Результативність упроваджених державних реформ у сфері вітчизняної мистецької освіти ми пов'язуємо із важливістю формування мистецько-освітнього простору на основі головних синергетичних принципів, що значно полегшить розуміння більшості процесів та сприятиме швидкій адаптації складної системи мистецької освіти до нових вимог і викликів сьогодення, а відтак – поступовому та успішному її переходу на новий еволюційний рівень.

Ключові слова: синергетика, синергетичне знання, принципи синергетики, синергетична освіта, принципи синергетики в мистецькій освіті.

DOI 10.34079/2226-2830-2023-13-26-41-50

Постановка проблеми. Початок 21 століття характеризується трансформаційними процесами в системі мистецької освіти України. В результаті зміни усталених традицій відбувається її інтеграція в європейський простір, формується інноваційна – культуро-спрямована освітня модель. Необхідність осмислення процесів, що відбуваються в сучасному мистецько-освітньому просторі із позицій культурологічного знання потребує міждисциплінарної взаємодії із новими науковими напрямками, одним із яких є синергетика – наука, що вивчає процеси самоорганізації, виникнення, розвитку і розпаду систем.

Актуальність статті. Залучення можливостей синергетики дозволяє виокремити певні закономірності розвитку мистецької освіти й сформулювати базові принципи її функціонування. Із позицій культурологічного знання це є актуальним та потребує ґрунтового дослідження, оскільки виокремлені принципи можуть поглибити розуміння складних процесів формування та самоорганізації сучасного мистецько-освітнього простору України як відкритої багаторівневої системи, виявити подальші шляхи її розвитку в динаміці трансформацій української культури.

Мета статті – проаналізувати синергетику як «теорію самоорганізації» та інструмент моделювання синергетичної освіти; виявити й систематизувати синергетичні принципи в мистецькій освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання синергетики у своїх працях висвітлювали основоположники та послідовники теорії – зарубіжні науковці: Г. Хакен, І. Пригожин, І. Стенгерс, Дж. Ніколіс. Процесам імплементації принципів синергетики в систему вітчизняної освіти свої роботи присвячували: Н. Батечко, Ю. Богуцький, В. Кремень, С. Клепко, Е. Лузік, М. Романенко, В. Шейко та ін.

Серед українських дослідників, які протягом останніх років у своїх публікаціях аналізують синергетичні принципи в мистецькій освіті, варто виокремити праці науковців: О. Вознюк (2016), І. Кузнецової (2010), О. Нагорної (2019), В. Олексюк (2019), Г. Падалки (2019), М. Ткач (2019, 2022), В. Тушевої (2019), Цюй Ге (2019), О. Щолокової (2019) та ін. Проте, узагальнені принципи синергетики в мистецькій освіті не отримали комплексного висвітлення в наукових публікаціях сучасних дослідників.

Виклад основного матеріалу. Із здобуттям Україною незалежності, вітчизняна сфера мистецької освіти потрапляє в епіцентр новаторського наукового осмислення освітніх, мистецьких та культурологічних процесів. Це зумовлено передусім закінченням «епохи ізоляції», поступовим долученням до євроінтеграційних процесів, невпинним пошуком нових шляхів та принципів формування мистецько-освітнього простору як відкритої системи. Невпинний пошук нових шляхів формування мистецько-освітнього простору як відкритої системи, призводить до кардинальної зміни парадигми усієї наукової діяльності у цій сфері. У науковому полі виникає дискурс метою якого є знаходження багатовекторних способів досягнення дійсності, а відтак і усвідомлення важливості полілогу науки, освіти та мистецтва. У контексті даної проблематики, особливої значущості набуває так зване *синергетичне знання*.

Синергетика (англ. *Synergetics*, від грецької «*синергос*» – спільнодіючий), являє собою міждисциплінарну науку, яка займається вивченням процесів самоорганізації в контексті виникнення, підтримки стійкості та розпаду складних систем. Синергетичний підхід також застосовується при вивченні такої складної і неструктурованої системи, як мережевий інформаційний простір.

Засновником синергетики вважають німецького фізика, почесного професора теоретичної фізики Штутгартського університету Германа Хакена. До наукового обігу поняття «синергетика» вчений увів у 1970 році, а його праця «Синергетика» (1977) стала революційним початком формування нової наукової думки у розумінні сучасного складного світу. Результатом досліджень сумісної дії різних систем, які шляхом взаємодії призводять до виникнення нових структур, стала поява нового наукового напрямку «синергетика» та визначення «синергетизм», який іноді називають ефектом « $2+2=5$ » – коли результати спільної дії значно перевищують досягнення окремої (Олійченко та Дітковська, 2012, с. 37). Визначаючи поняття синергетики, Хакен наголошував на виникненні просторових, часових або функціональних структур (систем), що здатні переходити зі стану неупорядкованості до певного порядку. Таким чином, у результаті взаємодії «випадковості» та «необхідності» шляхом самоорганізації відбувається поява нових структур (Олексюк, В. П. та Олексюк, В. Р., 2017, с. 37).

Наукову естафету в осмисленні синергетичного знання перейняли бельгійські вчені-теоретики – фізико-хімік, лауреат Нобелівської премії Ілля Пригожин та філософія-історик, спеціалістка з філософії науки, професорка Ізабель Стенгерс. У своїх працях «*La nouvelle alliance*» («Новий альянс. Метаморфози науки», 1979) та «*Order out of chaos / Man's new dialogue with nature*» («Порядок із хаосу: новий діалог людини з природою», Лондон, 1984), науковці осмислюють шлях, який пройшли наука

та пізнання, починаючи з Ньютона і Лапласа. Пригожин та Стенгерс окреслюють головні вимоги науки та суспільства ХХ століття – відновити зв'язок людини з природою, який на глобальному рівні у майбутньому має поєднати науку, культуру та суспільство. Друге видання вчених «Order out of chaos / Man's new dialogue with nature» («Порядок із хаосу: новий діалог людини з природою», Лондон, 1984) стало не лише справжнім революційним явищем у науково-філософських колах, а й своєрідним науковим «перемиканням гештальту».

Сучасна синергетика являє собою мета-науку, що об'єднує «теорію хаосу», «теорію катастроф», «теорію складних систем», «теорію самоорганізації» та ін. Перехід суспільства від усталеної адаптаційної моделі існування до моделі інноваційної, спрямованої на розвиток сприйняття мінливих умов сучасного глобалізованого світу, формує так зване *синергетичне світобачення*, виникає потреба захарувати синергетику до розряду *філософського ставлення до світу*, розглядаючи її як інструмент моделювання більшості процесів та явищ, що належать до різних областей наукового знання (Кремень (ред.), 2014b, с. 24). Відтепер у новій – *синергетичній* – картині світу акцентується увага на зміні філософського погляду на світ, у пошуку універсальних патернів, самоорганізації відкритих нелінійних систем, *кoeволюції, когерентності, кооперативності, багатовимірності, нелінійному синтезі, діалогічності, взаємодії її елементів*, результатом чого є формування нового *епістемологічного горизонту* (Щолокова та Нагорна, 2019, с. 35).

На межі ХХ–ХХІ століть методологія та принципи синергетики розповсюджуються на царину культури та освіти. Історично наука і мистецтво, як головні форми пізнання світу, гармонізують взаємовідносини людини із навколишнім світом, оскільки виступають надзвичайно впливовими факторами естетичного та розумового розвитку особистості. Тож, бажання усунути певну стіну між цими «двома культурами» аби синтезувати гуманітарне і точне знання осмислюють більшість вітчизняних вчених, серед яких знакові постаті в українській науці: В. Андрущенко, Ю. Богуцький, С. Клепко, Б. Нестерович, С. Тарасенко, В. Кремень, В. Лутай та ін.

Глобальні філософські основи синергетики в фундамент української освіти закладає доктор філософських наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, перший міністр освіти і науки України (1999–2005 рр.) В. Кремень. Вчений бере за основу синергетичну модель теоретиків І. Пригожина та І. Стенгерс, імплементуючи висновки вчених до філософського осмислення освіти та

обумовлює функціонування так званої *синергетичної освіти*. На думку науковця, перехід до *цивілізаційного розвитку нового типу* можливий лише за умови радикальних змін *освітньої парадигми, яка виступає кодом відтворення духовно-культурного буття* (Кремень, 2014а, с. 14–15). Особливої уваги заслуговують монографії В. Кременя: «Синергетика і освіта» та «Синергетика і творчість». Вчений зазначає: «Синергетика з огляду на свою *холістичність* встановлює правила формування когерентного, внутрішньо узгодженого цілого із різнорідних хаотичних елементів, правила їх кооперації, співробітництва, взаємодії, правила нелінійного синтезу простого у складне. [...] Роль принципів у синергетичному підході виконують так звані *патерни нового мислення*. Вони містять у собі нове знання про самоорганізацію та саморозвиток *відкритих нелінійних систем* і дозволяють збагатити уявлення про освітньо-педагогічні явища та процеси» (Кремень, 2014, с. 15).

Енциклопедія сучасної України трактує поняття «*мистецька освіта*» як «процес навчання, виховання, самовиховання особистості засобами різноманітних видів мистецтв (архітектури, дизайну, музики, образотворчого мистецтва тощо)» (Паньок, 2018). Суть усіх процесів та явищ, що відбуваються в сучасному мистецько-освітньому просторі, носить передусім системний характер, тож культурологічний погляд на

мистецьку освіту крізь призму синергетичної цілісності, сприяє її розумінню як самоорганізуючої системи, що розвивається і проходить відповідні стадії становлення та розвитку.

Відтак, із позицій культурологічного знання вбачається можливим проаналізувати мистецьку освіту з погляду виокремлених нами семи синергетичних принципів, перші два з яких характеризують фазу «порядку», тобто стабільного функціонування системи, а наступні п'ять принципів визначають фазу трансформації — процес оновлення системи, послідовне проходження нею усіх стадій від зникнення «старого порядку» й «хаосу» випробовування альтернатив до народження «нового порядку».

Принцип багаторівневості як складова природи вищих рівнів по відношенню до нижчих. Своєрідна «кристалізація» мистецької освіти відбувалася не одне століття, проте наразі вона являє собою «струнку систему», яка за горизонталлю охоплює всі освітні сфери (загальна, позашкільна, професійна, спеціалізована), а за вертикаллю усі освітні рівні (початкова, профільна, фахова передвища, вища мистецька освіта післядипломна мистецька освіта).

Особистість як суб'єкт творення культури, являє собою системоутворюючий елемент мистецької освіти (Комаровська, 2016, с. 6). Багаторівневості ми спостерігаємо у наявності мистецько-освітніх закладів різного рівня (школи, ліцеї, коледжі, інститути, університети, академії), а також в «ієрархії» *компетенцій* (набір знань, умінь, навичок) та *компетентностей* (якісна характеристика, що проявляється в процесі практичної діяльності).

Своєрідна «ієрархія» проявлена не лише у кількісній складовій та пріоритетності мистецтв щодо функціонування в соціумі, а й у головних функціях, які виконує мистецька освіта: аксіологічній, комунікативній, ціннісно-естетичній, художньо-творчій, терапевтичній, інформаційно-пізнавальній та ін. Складну педагогічну систему мистецької освіти ми розглядаємо також як таку, що складається з багатьох структурних компонентів: педагогічні принципи та методи; цілі мистецького навчання і виховання; інформаційно-технологічне забезпечення процесу навчання; педагог та учень.

Принцип гомеостатичності як підтримка функціонування системи у певних рамках, що дозволяють їй слідувати до своєї мети. Для сфери мистецької освіти це передусім самоорганізація даної сфери, як єдиного цілісного організму, що будується на постійному саморозвитку та відбувається завдяки поліваріантним суперечностям і їх подоланню всередині самої системи. У мистецькій освіті принцип гомеостатичності (давн.-грец. *ὁμοιος* «однаковий, подібний» + *στάσις* «стан, нерухомість») проявлений у здатності підтримувати постійний склад, властивості та сталість усіх компонентів: навчальні методики та сам процес навчання, виховання й самовиховання засобами мистецтв (музики, хореографії, театрального, сценічного, декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтв, архітектури, дизайну, кіно тощо).

Застосовуючи метод аналогії, в осмисленні гомеостатичного принципу в мистецькій освіті, спираймося на думку видатних українських науковців М. Грушевського, В. Липинського, О. Строніна, які розглядали принцип гомеостатичності в контексті соціології та вважали найдієвішою пірамідальною будову суспільства, вершину якого складає розумна аристократія, основу – трудяща більшість, середину – проміжні верстви. Така конфігурація, на думку науковців, спираючись на міцну основу, дозволяє «коливатись» і варіювати у своїх діях «верхньому колові» – аристократії, вільне становище якої зумовлює розквіт талантів, здібностей, розумової діяльності, що безумовно сприяє зміцненню «низів» та дозволяє їм певним чином теж «коливатись».

Своєрідною «вершиною піраміди» в мистецькій освіті виступають традиційні класичні наукові школи та навчально-педагогічні методи, випробувані часом, професійний викладацький склад. Знання, накопичені попередніми поколіннями, передаються наступним. У ході навчання, під впливом мистецтва, відбувається класичний процес виховання цілісної особистості, яка постійно розвивається та «перебудовує» власну свідомість.

Принцип нелінійності демонструє множинність шляхів розвитку, в гуманітарному сенсі: результат не пропорційний зусиллям; ціле не є сумою його частин; якість суми частин не тотожне якості складових. Система мистецької освіти, опинившись в нелінійному світі, яким є багатовимірний (у тому числі й віртуальний, інформаційний) простір, відчуває потребу у формуванні нової моделі знання на основі діалогу між суб'єктом та об'єктом. Закладаються нові характеристики професійного світорозуміння особистості: становлення, самоорганізація, нестабільність, нестійкість, нелінійність. У змісті мистецької освіти актуальними стають міждисциплінарні (трансдисциплінарні) та когнітивно-комунікативні стратегії. Система мистецької освіти поволі відходить від традиційної методології антропологічної раціональності і наближається до тих практик, які базуються на принципах інноваційності, інваріативності, людиноцентризму, дитиноцентризму, рефлексивності та креативності.

У галузі мистецької освіти ми спостерігаємо процес нелінійності на прикладі створення численних закладів неформальної мистецької освіти (центрів, гуртків, курсів, творчих громадських об'єднань тощо), що не підпорядковані державним вимогам і стандартам, автономно формують власні правила, принципи, статuti, навчальні програми, форми творчої реалізації тощо).

У педагогічній системі принцип нелінійності проявлений у динамічних змінах змісту освіти та вимог, педагог змушений постійно коригувати освітню траєкторію; результат освітнього процесу значно відрізняється від задумів його учасників; окрім того, нелінійність освіти проявлена у можливості обирати індивідуальний напрям та темп навчання, досягати різного рівня освіченості, обирати тип навчального закладу та мистецький напрям, а також навчальні дисципліни, викладачів, методи та форми навчання, індивідуальні засоби, методики та творчі завдання.

Принцип нестійкості. Динамічні процеси, що відбуваються в сучасному світі та інформаційному просторі, який постійно змінюється та збільшується, виводять мистецьку освіту зі стану рівноваги. Зміщуються акценти з проблематики стабільного світу на проблематику формування, становлення та розвитку в нових умовах. Варто зауважити, що для системи мистецької освіти, як творчого середовища, знаходження у стані біфуркації (від лат. *Bifurcus* – «роздвоєний») у деякій мірі є природним та характерним. Біфуркаційність яскраво проявлена у здобувачів мистецької освіти в критичні періоди невизначеності майбутнього напрямку розвитку; у педагогів-митців – в моменти усвідомлення ними необхідності подальшого професійного та культурного зростання, зумовленого тотальним невдоволенням результатами мистецького та педагогічного процесу тощо. Після проходження точки біфуркації, зазвичай спостерігається закріплення об'єкту (системи) у відносно стійкому стані – так званому *атракторі* (англ. *Attract* – притягати), в якому подальша діяльність направлена на осмислення пройденого еволюційного шляху й напрацюванні нових поглядів, аргументів, методів тощо.

Сучасна мистецька освіта, як цілісна система, перебуває під постійним впливом потужних зовнішніх атракторів: реформ, діджиталізації, дистанційної освіти, євроінтеграційних процесів, педагогічних та наукових систем. Під вплив вищезазначених «атракторів» мистецька освіта потрапляє за рахунок неминучих еволюційних процесів, тож вона усіяко намагається в них закріпитися та відчути відносну точку опори.

Принцип нерівноважності проявлений в моменти, коли в системі відсутня внутрішня рівновага, але при цьому продовжує відбуватися обмін енергією (інформацією) із зовнішнім середовищем. Модель знання, на яку спирається мистецька освіта, має багатовікову культурну традицію мислення, тож «кореспондується із порядком, а також урівноваженістю, стабільністю, детермінізмом, що не завжди відповідає викликам сучасного світу з його хаотичністю, нерівноваженістю, нестабільністю, нестійкістю» (Олексюк, В. П. та Олексюк, В. Р., 2017, с. 67).

Головними викликами в сучасному світі як для окремої особистості, так і для усєї системи мистецької освіти, є необхідність адаптації до існування у стані реформ, у нестабільному світі, вміння орієнтуватися у неосяжних інфопотоках, пристосовуватися до постійних змін, й при цьому виявляти креативність. Новим синергетичним (світоглядним) змістом, а також відповідним методологічним інструментарієм наповнюються характеристики професійного світорозуміння у сфері мистецької освіти. Важливим орієнтиром задля подальшого існування системи постає міждисциплінарність. Дисциплінарно побудована класична система мистецької освіти виявляє ознаки консерватизму, замкненості, що суперечить процесам інноваційності, тож виникає потреба у формуванні цілісного професійного знання на основі міждисциплінарних підходів, зниження абсолютизації компетентнісного підходу.

Науковиця М. Ткач влучно зазначає, що в мистецько-освітньому просторі «міждисциплінарність створює синергетичне тло для реалізації людиномірного контенту», тоді як дисциплінарно побудована мистецька освіта усіляко суперечить її інноваційності (Цюй Ге, 2019, с. 73–75). Згідно принципів синергетики, важливим є не тільки глибинне переосмислення теоретичних підходів, а здійснення практичного пошуку нових організаційних технологій, методів, форм та засобів навчання, впровадження інновацій, а головне, радикальне оновлення усіх складників системи освіти (Кузнєцова, 2010, с. 117).

Практичними кроками у реалізації міждисциплінарності в системі мистецької освіти сучасні науковці та педагоги вбачають збільшення кількості варіативних дисциплін, поліінструменталізм, впровадження неформальних педагогічних практик, академічна мобільність, обмін досвідом із європейськими інституціями тощо.

Принцип самоорганізації в мистецькій освіті передбачає наявність відповідної взаємодії між педагогом (митцем) та учнем. В системі мистецької освіти взаємодія «хаосу і порядку» завжди досягає певної співмірності за рахунок чітко організованої педагогічної діяльності. Варто зазначити, що своєрідний «хаос» у сфері мистецької освіти присутній у всіх її компонентах: наявне безмежне інформаційне поле з різноманітних навчальних дисциплін, у яких здобувачам та викладачам доводиться швидко орієнтуватися та вибудовувати певні логічні структури.

Важливою складовою є здатність мистецької освіти до виробництва нового знання всередині освітньої системи за рахунок впровадження проектної діяльності, головною властивістю якої є вміння поєднувати просвітницьку та виконавську складові. Вітчизняні науковиці О. Щолокова та О. Нагорна пропонують у системі мистецької освіти використовувати три види проектування, які знайшли застосування у педагогічній сфері: *інформаційний* (урок-диспут, урок-драматизація, урок-екскурсія, урок-змагання), *рольовий* (занурення в епоху, діалогічна взаємодія із митцями минулого), *дослідницький* (творчі лабораторії митців) (Щолокова та Нагорна, 2019, с. 6).

Проектування діє як спосіб самостійно організувати процес пізнання. У неосяжному потоці інформації педагоги та здобувачі освіти можуть здійснювати самостійний пошук, аналіз та впровадження отриманих знань на практиці, розкриваючи у такий спосіб власний творчий потенціал, опановувати нові методики тощо. Процес

самоорганізації може відбуватися у формі як традиційних лекцій, семінарів, відкритих уроків, так і в більш сучасних *online* та *offline* форматах, як: конференції, семінари, воркшопи, концерти, конкурси, фестивалі тощо.

Уявімо, що творча особистість являє собою хаотичну неврівноважену систему, яка володіє значною кількістю свободи. У процесі контакту із зовнішнім середовищем чи педагогом під час поглинання енергії та інформації з іншої системи, відбувається зменшення власної свободи. У цьому власне й полягає сутність самоорганізації. Відтак, вплив викладача, підбір певного обов'язкового репертуару (приміром, для музиканта), відбувається в рамках оптимального та розумного обмеження свободи вибору й водночас має управлінський характер.

Принцип відкритості. Система освіти передусім має бути відкритою, адже закрита система в кінцевому результаті має прийти до максимальної ентропії та завершити свою еволюцію. Стосовно мистецької освіти, принцип відкритості є необхідною умовою для самоорганізованого навчального процесу, коли існуючі методології утворюють поліфонійність пізнавальних процесів.

Погоджуємося із думкою науковців В. Р. Олексюк та В. П. Олексюк, які констатують, що мистецька освіта на сьогодні не має чітких меж, оскільки знаходиться на стадії транзитивування від однієї класичної парадигми освіти до іншої, а поняття «відкрита освіта» перебуває на етапі свого становлення і поки що «не отримало належного наукового осмислення на енциклопедичному рівні» (Падалка, 2019, с. 114–115). Система мистецької освіти подекуди дрейфує у старих радянських парадигмах, сприймаючи низку впроваджених реформ галузі та численні виклики сучасності як фактори ризику, більш того, інколи навіть як загрозу своєму подальшому існуванню.

Із синергетичної точки зору наявність зайвої інформації утворює хаос. Відбувається постійна інтеграція теоретичного та емпіричного досвіду, в результаті чого формується циклічно-хвильова модель розвитку мистецької освіти як *відкритої системи* (Кремень, 2014b, с. 53). Мистецько-освітній простір передусім має функціонувати як відкрита система, оскільки у ній постійно триває процес обміну інформацією (знаннями), між викладачем та учнем, між артистом і глядачем. У здобувача мистецької освіти відбувається постійний контакт із зовнішнім світом (батьками, однолітками, викладачами, публікою, митцями). Приміром, від викладача до учня йде потік інформації та енергії, які налаштовують майбутнього митця на самоорганізацію та саморозвиток, формуючи його неповторність та індивідуальність.

Висновки. Наукова новизна роботи полягає в узагальненні та систематизації сутності семи синергетичних принципів в системі мистецької освіти, два з яких (принцип багаторівневості та гомеостатичності) характеризують фазу порядку та стабільності, а принципи нелінійності, нестійкості, нерівноважності, самоорганізації та відкритості відповідно означають фазу трансформацій. Із позицій культурологічного знання визначено, обґрунтовано та імплементовано дію зазначених принципів в мистецько-освітньому просторі.

Напочатку ХХІ століття науковцями було доведено ефективність використання ідей синергетики – міждисциплінарної науки, яка сприяє розумінню процесів, що відбуваються у складних системах. Здійснена нами спроба культурологічного осмислення дії синергетичних принципів в сучасній мистецькій освіті зорієнтована передусім на розуміння невідворотніх трансформаційних та глобалізаційних процесів, що відбуваються у вітчизняному мистецькому просторі. Виявлення та визначення реалізації синергетичних принципів в системі мистецької освіти сприяє подальшому культурфілософському усвідомленню еволюційного розвитку мистецько-освітнього простору як складової культури.

Бібліографічний список

- Вознюк, О. В., 2016. Нова постнекласична парадигма мистецької освіти. *Актуальні питання мистецької педагогіки: зб. наук. праць*, 5, с. 8–14. Хмельницький : ТОВ Поліграфіст.
- Комаровська, О. А., 2016. Мистецька освіта: глибина й багатогранність. *Мистецтво та освіта*, 1, с. 6–9.
- Кремень, В. Г. (ред.), 2014а. *Синергетика і освіта: монографія*. Київ : Ін-т обдаров. дитини.
- Кремень, В. Г. (ред.), 2014б. *Синергетика і творчість : монографія*. Київ : Ін-т обдаров. дитини.
- Кузнєцова, І., 2010. Філософія сучасної культуро-мистецької освіти: цілісність світобачення через синергетичне мислення (огляд статей). *Філософія освіти*, 1–2 (9), с. 349–371.
- Олексюк, В. П. та Олексюк, В. Р., 2017. Актуалізація синергетичного підходу у дослідженні відкритої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер.: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, 19, с. 113–117.
- Олійченко, І. М. та Дітковська, М. Ю., 2012. Самоорганізація та синергетичний підхід у системі державної влади. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*, 1 (56), с. 36–43.
- Падалка, Г. М., 2019. Парадокси і перспективи підготовки фахівців у системі професійної мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер.: Теорія і методика мистецької освіти*, 26, с. 3–8.
- Паньок, Т. В., 2018. Мистецька освіта. *Енциклопедія сучасної України*. [онлайн] Доступно: <<https://esu.com.ua/article-64674>>. (Дата звернення: 20.02.2023).
- Ткач, М., 2022. Синергізм взаємодії культурфілософських аспектів постнекласичного знання у змісті вищої мистецької освіти. *Український педагогічний журнал*, 4, с. 67–78.
- Тушева, В. В., 2019. Зміни парадигми наукової діяльності у контексті мистецької освіти. *Наукові записки. Сер.: Педагогічні науки*, 176, с. 33–38.
- Цюй, Ге., 2019. Синергетичний підхід: сутність і характерні особливості застосування в наукових дослідженнях з педагогіки мистецтва. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер.: Теорія і методика мистецької освіти*, 27, с. 127–130.
- Щолокова, О. П. та Нагорна, О. В., 2019. Синергетична детермінанта фахової підготовки вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер.: Теорія і методика мистецької освіти*, 27, с. 3–9.

References

- Komarovska, O. A., 2016. Mystetska osvita: hlybyna y bahatohrannist [Art education: depth and versatility]. *Mystetstvo ta osvita*, 1, s. 6–9 (in Ukrainian).
- Kremen, V. H. (red.), 2014a. Synerhetyka i osvita: monohrafiia [Synergetics and education: monograph]. Kyiv : In-t obdarov. dytyny. (in Ukrainian).
- Kremen, V. H. (red.), 2014b. Synergetics and creativity: monograph [Synergetics and creativity]. Kyiv : In-t obdarov. dytyny (in Ukrainian).
- Kuznetsova, I., 2010. Filosofiia suchasnoi kulturo-mystetskoï osvity: tsylisnist svitobachennia cherez synerhetychne myslennia (ohliad statei) [Philosophy of modern cultural and

- artistic education: integrity of worldview through synergistic thinking (review of articles)]. *Filosofii osvity*, 1–2 (9), p. 349–371 (in Ukrainian).
- Oleksiuk, V. P. and Oleksiuk, V. R., 2017. Aktualizatsiia synerhetychnoho pidkhotu u doslidzhenni vidkrytoi osvity [Actualisation of the synergistic approach in the study of open education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser.: Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*, 19, s. 113–117 (in Ukrainian).
- Oliychenko, I. M. and Ditkovska, M. Y., 2012. Samoorhanizatsiia ta synerhetychnyi pidkhid u systemi derzhavnoi vlady [Self-organisation and synergistic approach in the system of state power]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, 1 (56), p. 36–43 (in Ukrainian).
- Padalka, G. M., 2019. Paradoksy i perspektyvy pidhotovky fakhivtsiv u systemi profesiinoi mystetskoï osvity [Paradoxes and prospects of training specialists in the System of professional art education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser.: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity*, 26, p. 3–8 (in Ukrainian).
- Panok, T. V., 2018. Mystetska osvita [Art education]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. [online] Available at: <<https://esu.com.ua/article-64674>> (in Ukrainian).
- Qiu, Ge., 2019. Synerhetychnyi pidkhid: sutnist i kharakterni osoblyvosti zastosuvannia v naukovykh doslidzhenniakh z pedahohiky mystetstva [Synergistic approach: the essence and characteristic features of application in scientific research on art pedagogy]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser.: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity*, 27, s. 127–130 (in Ukrainian).
- Shcholokova, O. P. and Nagorna, O. V., 2019. Synerhetychna determinanta fakhovoi pidhotovky vchytelia muzychnoho mystetstva [Synergistic determinant of professional training of a music teacher]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser.: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity*, 27, p. 3–9 (in Ukrainian).
- Tkach, M., 2022. Synerhizm vzaiemodii kulturfilosofskykh aspektiv postneklasychnoho znannia u zmisti vyshchoi mystetskoï osvity [Synergism of interaction of cultural and philosophical aspects of postnonclassical knowledge in the content of higher art education]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 4, p. 67–78 (in Ukrainian).
- Tusheva, V. V., 2019. Zminy paradyhmy naukovoï diialnosti u konteksti mystetskoï osvity [Changes in the paradigm of scientific activity in the context of art education]. *Naukovi zapysky. Ser.: Pedahohichni nauky*, 176, c. 33–38 (in Ukrainian).
- Vozniuk, O.V., 2016. Nova postneklasychna paradyhma mystetskoï osvity [New postnonclassical paradigm of art education]. *Aktualni pytannia mystetskoï pedahohiky: zb. nauk. prats*, 5, c. 8–14. Khmelnytskyi : TOV Polihrafist (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 05.09.2023.

L. Shumeiko

SYNERGISTIC PRINCIPLES IN ART EDUCATION

The sphere of national art education has long been in a state of bifurcation, as it is being formed in the context of a cascade of reforms, geopolitical and cultural challenges of the present. On the basis of the study of synergetics as an interdisciplinary science that studies the principles of emergence, self-organisation, maintenance of stability and

disintegration of systems (structures) of different nature, the essential characteristics and manifestation of the main principles of synergetic knowledge in the system of art education are formed. Through the identified synergistic principles, the modern development of art education is comprehended not only as an open multi-level system, but primarily as a component of culture. The research methodology is based on the use of the method of terminological analysis to define such concepts as: «synergetics», «principles of synergetics», «bifurcation», «homeostasis», «attractor», which made it possible to formulate and comprehensively cover the effect of the main synergistic principles in art education. The use of the analytical method helped to identify the conceptual foundations of further prospects for the implementation of synergetic principles in the artistic and educational space in the context of cultural knowledge.

We associate the effectiveness of the implemented state reforms in the field of national art education with the importance of forming an artistic and educational space based on the main synergetic principles, which will greatly facilitate the understanding of most processes and facilitate the rapid adaptation of a complex system of art education to new requirements and challenges of today, and thus its gradual and successful transition to a new evolutionary level.

Key words: *synergy, synergetic knowledge, principles of synergy, synergetic education, principles of synergy in art education.*